

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

تاریخ

و فلسفه تاریخ در قرآن

تاریخ و فلسفه تاریخ در قرآن

در شماره‌های گذشته خواندیم:

تاریخ جهان

تاریخ انسان

تاریخ انبیا در ۴ بخش

تاریخ اسلام

این شماره:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فلسفه تاریخ

هر چند اصطلاح فلسفه تاریخ، اصطلاحی است که در جریان تحولات قرنهای اخیر غرب زمزمه شده است و موج آن رفته رفته محافل علمی و دانشگاهی را در جای جای جهان، اثر پذیر ساخته است، ولی محتوای این اصطلاح تازگی ندارد، چه، منظور از فلسفه تاریخ، قانونمندیهای حاکم بر حرکت جامعه و تاریخ است که اصل آن مورد قبول چهره‌های پرآوازه‌ای از فلاسفه غرب است و چگونگی آن معرکه اختلاف آراء و

اندیشه‌ها.

آنچه در فرصت کنونی از نظر می‌گذرانیم، گروه‌هایی از آیات قرآنی است که می‌توان با بهره‌گیری از آن دیدگاه‌های ویژه‌ای را در این زمینه ارائه کرد. به تعبیری دیگر، مقصود تنها طرح اجمالی مسأله است نه پژوهش گسترده و حل آن:

در نگاهی گذرا می‌توان آیات قرآنی را - در این زمینه - به شرح زیر جمع بندی

کرد:

۱- هدفدار بودن نظام هستی که انسان، جامعه و تاریخ را نیز فراگیر است و پیش از این به آن اشاره شده است.

۲- حضور فرشتگان در سطوح گوناگون جهان و نقش آنان در زندگی انسان و تحولات

اجتماعی ← فهرست ۱

پیش از این نیز در فهرستهای مربوط به تاریخ پیامبران و تاریخ اسلام به آیاتی اشاره شده است که در این زمینه نیز سودمند است.

۳- محدودیت حضور پریان به ویژه نیروهای اهریمنی، در سطوح برین هستی

← فهرست ۲

۴- حضور خصمانه اهریمن و نیروهای اهریمنی در جریان حرکت انسان

← فهرست ۳

۵- تسخیر جن و نیروهای اهریمنی در مقاطعی از تاریخ و نقش آنان در تمدن بشری

← فهرست ۴

۶- آزادی قانونمند انسان که خط سومی است میان جبر و اختیار و نیز قانونمند بودن

اختلاف و جنگ در تاریخ ← فهرست ۵

۷- قانونمندی توفیق و خذلان انسان که در حقیقت تابعی است از عملکرد و مواضع او

← فهرست ۶

۸- برتری عوامل معنوی در مقایسه با امکانات مادی ← فهرست ۷

۹- نقش جاذبه زور و زر در آزمایش انسان ← فهرست ۸

۱۰- رابطه تنگاتنگ فساد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ← فهرست ۹

۱۱- قساوت اجتماعی، زمینه‌ها و پیامدهای آن ← فهرست ۱۰

۱۲- مسؤولیت و نقش جامعه در موضعگیری مثبت و منفی در برابر مصلحان

← فهرست ۱۱

۱۳- نقش تاریخی برگزیدگان ← فهرست ۱۲

۱۴- رابطه بعثت پیامبران با زمینه‌های اجتماعی ← فهرست ۱۳

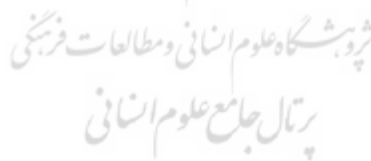
۱۵- نفی فرد پرستی ← فهرست ۱۴

۱۶- نقش مثبت رنج و سختی و نقش منفی رفاه زدگی در رشد جامعه‌ها ← فهرست ۱۵

۱۷- سیر تکاملی تاریخ ← فهرست ۱۶

۱۸- قانونمندی فراز و فرود و انحطاط جوامع ← فهرست ۱۷

به هیچ روی نمی‌توان به گروه بندی آیات قرآن به صورت بالا بسنده کرد، هر چند که در جمع بندی مجموعه این آیات شاید به وضوح دریابیم که به هر حال آیات فراوانی از قرآن کریم به بحث فلسفه تاریخ مربوط است و در این زمینه نیاز به پژوهشی گسترده و ژرف داریم.*

*- در جمع بندی این مجموعه از آیات قرآن کریم - که در اینجا مورد اشاره است - می‌توان گفت که از نگاه قرآن به هیچ یک از فرد و جامعه به صورت مطلق اصالت داده نشده است. بدین سان در این زمینه خط سومی مطرح می‌شود که نه اصالت جامعه را نفی می‌کند و نه اصالت فرد را، هم در آن اصالت فرد مطرح است و هم اصالت جامعه.

فهرست شماره ۱

شماره مسلسل ۹۲

موضوع: نقش فرشتگان در حرکت جهان، انسان و تاریخ

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۲	بقره	۳۴-۳۰، ۱۶۱ و ۲۸۵	۷
۳	آل عمران	۱۸، ۴۶-۳۹، ۸۷ و ۱۲۵-۱۲۴	۱۲
۶	انعام	۹۳ و ۶۱	۲
۸	انفال	۸-۱۳، ۴۴-۴۳ و ۱۵۴-۱۵۱	۱۱
۳۴	سبا	۱-۲	۲
۳۵	فاطر	۱-۲	۲
۴۲	شورا	۶	۱
۵۱	ذاریات	۱-۴	۴
۶۶	تحریم	۴	۱
۷۷	مرسلات	۱-۶	۶
۷۹	نازعات	۱-۵	۵
۵۳	جمع تمامی آیات		

فهرست شماره ۲

شماره مسلسل ۹۳

موضوع: عدم حضور نیروهای اهریمنی در سطوح برین هستی

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۱۵	حجر	۱۶-۱۹	۴
۱۸	کهف	۵۰-۵۱	۲
۳۷	صافات	۶-۱۰	۵
۱۱	جمع تمامی آیات		

فهرست شماره ۳

شماره مسلسل ۹۴

موضوع: حضور اهریمن در بستر حرکت انسان.

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۲	بقره	۱۰۲، ۳۶	۲
۳	آل عمران	۱۵۸	۱
۶	انعام	۱۱۷-۱۱۸، ۲۱، ۱۳۰-۱۲۸	۶
۷	اعراف	۳۰	۱
۸	انفال	۴۸	۱
۱۴	ابراهیم	۲۲	۱
۱۶	نحل	۹۸-۱۰۰، ۶۳	۴
۱۹	مریم	۸۴	۱
۲۲	حج	۵۲-۵۴، ۳-۴	۵
۲۳	مؤمنون	۹۷-۱۰۰	۴
۲۴	نور	۲۱	۱
۲۶	شعرا	۲۲۱-۲۲۶	۶
۲۹	عنکبوت	۳۸	۱
۳۵	فاطر	۶	۶
۴۳	زخرف	۶۲ و ۴۶	۲
جمع تمامی آیات			۴۲

فهرست شماره ۴

شماره مسلسل ۹۵

موضوع: تسخیر دیو

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۳۸	ص	۳۷-۳۸	۲
جمع تمامی آیات			۲

فهرست شماره ۵

شماره مسلسل ۹۶

موضوع: آزادی قانونمند انسان

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۲	بقره	۲۱۳-۲۱۴	۲
۱۰	یونس	۱۰۸-۱۰۹ و ۹۹، ۱۹	۴
۱۱	هود	۱۱۸-۱۱۹	۲
۲۱	انبیاء	۹۲-۹۳	۲
۴۲	شورا	۷-۱۲	۶
		جمع تمامی آیات	۱۶

فهرست شماره ۶

شماره مسلسل ۹۷

موضوع: قانونمندی توفیق و خذلان انسان

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۲	بقره	۷۳-۵۱، ۸۶، ۸۷، ۸۳-۱۵۲، ۱۹۴-۱۹۵، ۲۰۳-۲۰۲،	۵۱
۳	آل عمران	۲۲-۲۱، ۱۱۷-۱۱۳ و ۱۸۹-۱۵۰	۴۰
۷	اعراف	۴۳-۴۰	۴
۱۱	هود	۳	۱
۱۴	ابراهیم	۱۸	۱
۴۲	شورا	۲۰	۱
۴۷	محمد	۴۷	۱
		جمع تمامی آیات	۹۹

فهرست شماره ۷

شماره مسلسل ۹۸

موضوع: برتری عوامل معنوی در مقایسه با امکانات مادی

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۳	آل عمران	۲۷-۱۰، ۵۸-۳۳ و ۱۱۷-۱۱۶	۵۶
۴	نساء	۱۱	۱
۸	انفال	۶۶-۶۲	۵
۲۳	مؤمنون	۵۶-۵۵	۲
۳۰	روم	۷-۲	۶
جمع تمامی آیات			۷۰

فهرست شماره ۸

شماره مسلسل ۹۹

موضوع: نقش جاذبه زور و زر در آزمایش انسان

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۳	آل عمران	۱۷-۱۴	۴
۱۸	کهف	۹-۷	۳
۲۳	مؤمنون	۶۵-۵۲	۱۴
۴۱	فصلت	۲۵	۱
۴۲	شورا	۳۶	۱
۴۳	زخرف	۳۷-۳۲	۶
	فجر	۲۰	۱
جمع تمامی آیات			۳۰

فهرست شماره ۹

شماره مسلسل ۱۰۰

موضوع: مثلث زر و زور و تزویر

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۲	بقره	۱۶۵-۱۶۷	۳
۳	آل عمران	۷۷	۱
۷	اعراف	۳۴-۳۵	۲
۲۳	مؤمنون	۵۱-۴۷	۲۴
		جمع تمامی آیات	۳۰

فهرست شماره ۱۰

شماره مسلسل ۱۰۱

موضوع: قساوت اجتماعی، زمینه‌ها و پیامدهای آن

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۲	بقره	۷۵، ۷۴-۷۳ و ۱۰۷-۷۴	۳۸
		جمع تمامی آیات	۳۸

فهرست شماره ۱۱

شماره مسلسل ۱۰۲

موضوع: نقش و مسؤولیت جامعه در برابر دعوت مصلحان و ناصالحان

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۲	بقره	۱۶۵-۱۶۷	۳
۴۳	زخرف	۲۰-۶۵	۴۶
	دخان	۱۷-۳۳	۱۷
	جاثیه	۲۸-۳۵ و ۱۶-۱۷	۱۰
		جمع تمامی آیات	۷۶

فهرست شماره ۱۲

شماره مسلسل ۱۰۳

موضوع: نقش تاریخی برگزیدگان

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۲	بقره	۳۷-۳۰، ۱۴۱-۱۲۴	۴۱
۳	آل عمران	۵۴-۳۴، ۱۳۴-۱۳۱ و ۱۶۴	۲۶
۷	اعراف	۱۰۳-۵۹ و ۳۳	۴۶
۱۹	مریم	۵۰-	
۲۱	انبیاء	۹۱-۴۷	۴۵
۲۳	مؤمنون	۵۳-۲۳	۳۱
۲۵	فرقان	۴۴-۳۵	۱۰
۲۶	شعرا	۱۹۴-۱۰	۱۸۵
۲۷	نمل	۵۹-۷	۵۳
۲۸	قصص	۴۳-۳	۴۱
۲۹	عنکبوت	۴۰-۱۴	۲۷
۳۷	صافات	۱۳۸-۷۵	۶۴
۳۸	ص	۴۸-۳۰ و ۲۶	۲۰
۴۰	مؤمن	۵۵-۲۳	۳۳
۴۳	زخرف	۶۵-۲۶	۴۰
۴۸	فتح	۱-۱۰	۱۰
	جمع تمامی آیات		۶۷۳

فهرست شماره ۱۳

شماره مسلسل ۱۰۴

موضوع: زمینه‌های اجتماعی بعثت پیامبران

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۲	بقره	۴۰-۱۲۳، ۱۵۱	۸۴
۳	آل عمران	۱۶۴ و ۱۱۰	۲
۵	مائده	۲۰	۱
۲۳	مؤمنون	۳۱-۳۳	۳
	جمع تمامی آیات		۹۰

فهرست شماره ۱۴

شماره مسلسل ۱۰۵

موضوع: نفی فرد پرستی

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۳	آل عمران	۸۳-۷۹ و ۱۳۴	۶
۴	نساء	۱۷۱-۱۷۳	۳
۵	مائده	۱۱۵-۱۱۹ و ۱۵	۶
۷	اعراف	۳۱	۱
۱۰	یونس	۱۶	۱
۱۷	بنی اسرائیل	۸۷	۱
۱۸	کهف	۱۱۰، ۱	۲
۱۹	مریم	۸۸-۹۳	۶
	جمع تمامی آیات		۲۶

فهرست شماره ۱۵

شماره مسلسل ۱۰۶

موضوع: نقش سازنده رنج و تأثیر مخرب رفاه در حرکت جوامع

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۲	بقره	۶۱ و ۴۹	۲
۳	آل عمران	۱۴۸-۱۴۰	۹
۷	اعراف	۹۹-۹۲ و ۱۱۷-۱۱۹	۱۱
۱۲	یوسف	۱۱۰	۱
	جمع تمامی آیات		۲۳

فهرست شماره ۱۶

شماره مسلسل ۱۰۷

موضوع: سیر تکاملی تاریخ

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۲	بقره	۱۰۵-۱۰۶	۲
۳	آل عمران	۲۶-۲۷	۲
۱۱	هود	۱۲۳	۱
۱۳	رعد	۱۱	۱
۱۴	ابراهیم	۲۷-۲۴، ۱۷، ۳۹ و ۴۲	۱۳
۲۱	انبیاء	۱۹-۱۱ و ۱۰۷-۱۰۴	۱۳
۲۲	حج	۶۷-۶۱	۷
۲۴	نور	۴۲	۱
۳۰	روم	۱۱-۲	۱۰
۳۴	سبا	۲-۱	۲
۳۵	فاطر	۴	۱
۴۱	فصلت	۵۲	۱
۶۴	تغابن	۳	۱
	جمع تمامی آیات		۵۵

فهرست شماره ۱۷

شماره مسلسل ۱۰۸

موضوع: قانونمندی فراز و فرود و انحطاط جوامع

شماره سوره	نام سوره	شماره آیه	جمع آیات
۲	بقره	۵۰-۱۲۳	۷۴
۳	آل عمران	۱۱۲	۱
۶	انعام	۶۵-۱۳۱	۲
۷	اعراف	۹۳-۱۰۲ و ۲-۱۰	۱۹
۱۰	یونس	۱۲	۱
۱۱	هود	۲۳-۲۱ و ۱۱۷-۱۱۶	۵
۱۵	حجر	۴-۵	۲
۱۶	نحل	۵۵-۵۳ و ۱۱۴-۱۱۲	۶
۱۷	بنی اسرائیل	۲۰-۴، ۵۸، ۶۹-۶۷ و ۸۴	۲۲
۱۸	کهف	۶۰-۸۲	۲۳
۲۱	انبیاء	۶-۱۸	۲۵
۲۲	حج	۳۸-۳۹	۲
۲۳	مؤمنون	۴۳-۴۲ و ۷۷-۷۵	۵
۲۶	شعرا	۲۰۸-۲۰۹	۲
۲۸	قصص	۶-۵۹ و ۵۸	۵
۳۰	روم	۳۷-۳۳ و ۴۰	۶
۳۹	زمر	۲۷، ۲۵ و ۵۴-۴۹	۱۰
۴۱	فصلت	۴۹-۵۴	۶
۴۲	شورا	۳۶-۲۷ و ۴۸	۱۱
۶۴	تغابن	۱۱	۱
	فجر	۱۶-۲۰	۵
	جمع تمامی آیات		۲۳۳

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی